

*Олег Бажан (Київ),
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу історії державного терору радянської доби
Інституту історії України НАН України;
Вадим Золотарьов (Харків),
кандидат технічних наук, доцент Харківського
національного університету радіоелектроніки*

**«ШТАТНИЙ КАТ»
(ШТРИХИ БІОГРАФІЇ ЧЕКІСТА ФЕДОРА УДОДОВА-ОРЛОВА)**

Маловивченим аспектом на сьогодні залишається проблема висвітлення специфіки політичних переслідувань радянського тоталітарного режиму у 1937-1938 роках на районному рівні, з'ясування прізвищ конкретних виконавців низинної ланки «соціальної чистки», визначення управлінської вертикалі Великим терором на регіональному рівні, хід та складові репресії на макрорівні. Фокусування уваги на службовій діяльності начальника Аджамського районного відділу НКВС, тимчасово виконуючого обов'язки коменданта УНКВС по Миколаївській області Федора Удодова-Орлова в 1937-1938 роках дозволяє певною мірою відтворити механізм виконання «планових завдань» щодо виявлення та покарання так званих ворогів народу на півдні України.

Федір Павлович Удодов-Орлов народився 27 грудня 1895 року у селі Острая Лука Усохської волості Трубчевського повіту Орловської губернії (нині у складі Брянської області РФ) у багатодітній сім'ї пастуха Павла Трифоновича Удодова. Матеріальні нестатки (у власності батька та матері Євдокії Григорівни (наймичка у приватних господарствах) перебував лише житловий будинок, який був пристанищем для родини з 5 дітей) спонукали первістка Андрія Удодова виїхати на Донбас на заробітки, а Федора у семирічному віці податися у свинопаси.

Після смерті батьків, влітку 1910 року, завдяки старшому брату, Федір зумів влаштуватися на шахту №21 Карповських копалень (кам'яновугільний рудник на території су-

часного Петровського району м. Донецька). Внаслідок отриманої травми на виробництві у розпал літа 1914 році йому довелося змінити роботу коногана на чорнороба на місцевій залізниці. З початком Першої світової війни 18-річний юнак зголосився стати добровольцем Російської імператорської армії і у листопаді 1914 року отримав призначення до 137-го Сімферопольського запасного батальйону у місті Катеринославі, а через місяць у складі маршової роти вирушив на Південно-Західний фронт. 8 грудня 1914 р. Удодов потрапив до 184-го Варшавського піхотного полку, який тримав позиції в районі польського міста Кельце, а за 12 днів був зарахований до команди розвідників. У травня 1915 р. був поранений, після одужання повернувся в рідний підрозділ, отримав звання унтер-офіцера. За взяття у полон німецького військовослужбовця нагороджений Георгіївською медаллю 4-го ступеня, а за вдалу атаку 26 червня 1916 р. в районі м. Замостя був нагороджений Георгіївським хрестом 3 ступеня та підвищений у званні до старшого унтер-офіцера з правом командувати взводом.

Після зречення царя Миколи II та під впливом революційних подій в Петрограді побратими Федора Павловича обирають його членом полкового комітету Ради солдатських депутатів. За відмову присягати Тимчасовому уряду та відкрити агітацію проти продовження наступальних дій російської армії в районі селища Торчин на Волині у липні 1917 року Удодова було заарештовано і засуджено польовим судом до смертної кари. Завдяки адвокатським здібностям штабс-капітана Завойтовського смертний вирок було замінено на відправку на фронт. У серпні 1917 року опальний унтер-офіцер повертається до свого бойового підрозділу.

Жовтневий переворот у Петрограді Удодов зустрів у якості помічника начальника команди піших розвідників 184-го Варшавського полку. У зв'язку з демобілізацією у січні 1918 року, Удодов приїздить на Донбас, у розташування колишніх Карповських копалень, де в той час формується червоногвардійський загін для боротьби з козаками донського отамана Петра Краснова. На одному з червоногвардійських зібрань Удодова обирають інструктором по вишколу черво-

ногвардійців. Під час наступу в квітні 1918 р. українсько-німецьких військ на Донбасі червоногвардійці довіряють колишньому фронтовику посаду командира невеличкого збройного загону, який захищав підступи до залізничної станції Волноваха.

Буремного 1918 року Удодов вступає до лав РКП(б). З приходом до влади в Україні гетьмана Павла Скоропадського за наказом Юзо-Макиївського партійного комітету РКП(б) Удодов опікувався налагодженням підпільної роботи серед шахтарів Карповських копалень. Викритий гетьманською державною вартою Федір Удодов з травня до жовтня 1918 року перебував у тюрмі міста Бахмута. Після внесення грошової застави у розмірі 450 карбованців братами Андрієм і Аврамом Удодов опинився на волі. В умовах послаблення гетьманського режиму Федір Павлович долучається до керівного ядра підпільного партизанського формування, який мав би забезпечити успіх більшовицького повстання в межах міста Юзівки. З поваленням Гетьманату у грудні 1918 року Удодов разом з іншими бійцями партизанського загону приєднується до збройного формування під орудою Нестора Махно.

У різних автобіографіях, які зберігаються в його особовій справі, Федір Павлович по-різному викладав свою службу у махновців, що трагічним чином вплинуло на його подальшу долю. Різняться між собою і свідчення старих більшовиків, які у 1950-1960-х роках виступили на його підтримку. Тому «махновський період» у житті Ф. Удодова ми подаємо за його споминами та маємо певні сумніви в їхній достеменності.

Федір Павлович стверджував, що перекинувся до Нестора Івановича за завданням ЦК КП(б)У для «перетягування шляхом компрометації махновського командного складу, кращі сили на нашу сторону» [1, ф. 3, спр. 3385, т. 1, арк. 2]. Махновці кинули його за ґрати і збиралися розстріляти. Смертного вироку він уникнув або через заступництво бійців його загону, або шляхом втечі з ув'язнення на залізничній станції Селидове. Згодом продовжив більшовицьку агітацію серед бійців махновського загону в районі залізничної

станції Волноваха, на базі якого згодом буде сформовано 13-й український полк.

Перебуваючи на посаді воєнкома 2-го батальйону 13-го українського полку, у боях поблизу Лідіївських рудників (шахти 2, 3, 7, 21, розташовані в районі Юзівки) у серпні 1919 року Удодов отримав тяжке поранення у ліву ногу, після чого опинився на лікуванні у Катеринославі (нині м. Дніпро), а згодом, після відступу РСЧА з України під натиском Збройних сил Півдня Росії - в Москві.

У жовтні 1919 р., за вказівкою ЦК КП(б)У, Федора Удодова було направлено для підпільної роботи в лавах Революційної повстанської армії України (махновців) на теренах Придніпров'я. В останніх числах листопада 1919 р. Удодов дістався Катеринославщини, де оперували махновські частини. Під прізвищем Борисов Удодов потрапляє до кулеметного полку під командуванням махновця Хоми Кожки. Зі свідчень Ф. Удодова, зазнавши провалу під час перебування в махновському загоні, який діяв неподалік міста Марганець, йому довелося на початку грудня 1919 року, на панцерному автомобілі з частиною кулеметного полку спішно полишити територію, контрольовану повстанцями, і прибути у розпорядження Катеринославського губкому КП(б)У.

Через 20 років, 9 березня 1938 р., співробітники УНКВС по Миколаївській області повідомлять начальника відділу кадрів НКВС УРСР старшого лейтенанта державної безпеки Г.М. Кобизева, що в «облікових матеріалах УДОДОВА-ОРЛОВА є низка розбіжностей:

1. В анкеті спеціального призначення 1935 року УДОДОВА-ОРЛОВА вказує, що у 1919 р. за завданням ЦК КП(б)У служив у Махна у якості обозника, а в послужному списку 1936 року записано, що у 1919 р. за завданням ЦК служив у Махна на посаді начальника кулеметної команди і командира батальйону 13-го Українського махновського полка.

2. В автобіографії 1935 р. записано, що у 1919 р. був заарештований за підпільну роботу у Махна, засуджений до розстрілу, але звільнений членом партії Касминським, що служив у Махна, а в біографії 1926 р. написано, що з-під арешту був звільнений на вимогу махновських загонів, які йому симпатизували.

3. В біографії 1935 р. написано, що наприкінці 1919 р., знаходячись у загоні Махна, був попереджений ад'ютантом Кубанської махновської дивізії про арешт, що намічається, сховався та пробував на територію, зайняту Червоною Армією, а в біографії 1928 р. написано, що у січні 1920 р. разом з загonom махновців, підготовлених к здачі червоному командуванню, перейшов на бік Червоної Армії» [1, спр. 67909, пакунок з документами].

Але повернімося у грудень 1919 р. «Третє пришестя» більшовиків в Україну супроводжувалося форсованим створенням каральних структур. За рекомендацією більшовицької партії у січні 1920 року Федір Удодов поповнив лави чекістів. Кар'єру у радянських органах державної безпеки він розпочав на посаді секретного помічника уповноваженого Катеринославської губернської надзвичайної комісії та обирає для себе псевдо «Орлов».

Про початок своєї чекістської кар'єри Удодов згадував так: «У Катеринославській губ. ЧК з'явився до тов. Леплевського, який призначив мене начальником ударної групи по боротьбі з бандитизмом. 1920 року мною ліквідовано повністю з поїмкою главарів банд в селі Сурсько-Михайлівка колишнього царського поручника – банда Гладченка, і колишнього царського полковника – банда Мелашка (правильно Малашка - авт.)» [1, спр. 67909, пакунок з документами].

Захоплення у полон знаних отаманів Тимофія Гладченка та Михайла Малашка увійшло в так званий «золотий фонд» історії органів державної безпеки СРСР і неодноразово оспівувалося радянськими істориками, але прізвища виконавців цієї операції не називалися. Удодова-Орлова і в численних повідомленнях про одну з найвідоміших чекістських операцій в Україні - справі «Всеукраїнського центрального повстанського комітету» (ВЦПК).

Про свій особистий внесок у «легендарну операцію» радянської держбезпеки Федір Павлович писав наступним чином: «1921 року мною викрита всеукраїнська білопетлюрівська організація з вилученням центра в Києві на річці Ірпінь у складі полковника Чупилка, штаб-капітана Чупилка, чиновника київського «Арсеналу» Комаря і кур'єра

Петлюри Днестро, який прибув з Польщі»* [1, спр. 67909, пакунок з документами].

Загалом у ході цієї чекістської операції було затримано понад 1000 осіб по всій Україні (колишні військовослужбовці Армії УНР, працівники державних установ, вчителі) [3, с. 154-155].

На цьому ж засіданні колегії, 25 серпня 1921 р., начальник відділу управління Катеринославського губвиконокому Григорій Іванович Петровський запропонував: «представити до нагороди товаришів, які працювали по розкриттю петлюрівської організації та вели цю справу по вилученню всіх причетних до неї». Колегія ухвалила порушити питання перед Катеринославським губернським виконавчим комітетом «про представлення тов. Іванова і тов. Орлова до ордена Червоного Прапора за розкриття цієї справи та видачі їм годинника і портсигара головою губЧК. Затвердити, а також нагородити золотим годинником і портсигаром – тов. Асанова і тов. Леплевського за правильно взяту технічну постановку ведення слідства по цій справі» [1, ф. 3, спр. 3385, т. 2, арк. 2]. Клопотання про нагородження розглядалося досить довго, і лише 24 січня 1923 р. постановою президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Удодов-Орлов був нагороджений орденом Червоного Прапора за № 12530 [1, ф. 3, спр. 3385, т. 2, арк. 3].

Внаслідок успішно проведеної підопічними Федора Павловича чекістської оперативної гри, в 1922 році вдалося знешкодити «законспіровану українську націоналістичну організацію» у м. Ігрени (неподалік від Катеринослава), керовану Черненком-Гулим. Для стимулювання Федора Павловича у подальшій боротьбі з петлюрівським підпіллям керівництво губЧК вважало за потрібне вручити йому шкіряний костюм. Підставою для чергового нагородження Ф. Удодова-Орлова у 1923 році - срібним портсигаром - стало знешкодження ним підпільного махновського угруповання під орудою отамана Савви у Нижньодніпровську.

* Чепилко Іван Йосипович (1880 – 28.08.1921) – голова ВЦПК, співробітник Київського губернського відділу народної освіти. Заарештований 21 червня 1921 р. в селищі Ірпінь на Київщині. Чепилко Микола. Комендант ВЦПК, небіж І.Й. Чепілка, вбитий 21 червня 1921 р. в Ірпінні під час затримання.

На початку січня 1923 року Ф. Удодов-Орлов був переведений до Подільського губвідділу ДПУ на аналогічну посаду – начальника ударної групи по боротьбі з бандитизмом. До Вінниці він прибув у складі команди нового начальника губвідділу ДПУ Ізраїля Мойсейовича Леплевського. На оперативній роботі оперативні здібності Федора Павлович виявилися дуже швидко. На честь п'ятиріччя існування органів ЧК-ДПУ УСРР і за знешкодження загону отамана Дзеничука. 23 лютого 1923 р. він був нагороджений срібним портсигаром. У 1925 р. за ліквідацію диверсійної групи Креницького в с. Гулях Могилів-Подільської округи та за успішну боротьбу з контрабандою був нагороджений шкіряним костюмом.

Особисті заслуги в боротьбі з антирадянським повстанським рухом на Подніпров'ї та Поділлі на початку 1920-х ніяк не позначилися на кар'єрному зростанні Федора Удодова. Можливо, перепоною для просування по службі була відсутність у Федора Павловича освіти? Адже Удодов мав впливового патрона – Ізраїля Леплевського. Останній про свого кращого оперативника не забував і невдовзі після свого призначення начальником Одеського окружного відділу ДПУ і за сумісництвом начальником 26-го Одеського прикордонного загону ОДПУ, домогся призначення у грудні 1925 року Удодова контролером контрольно-пропускного пункту (КПП) ДПУ Одеса-порт. Вже в листопаді наступного року Удодов отримав подяку від І. Леплевського за «відкриття нового способу провозу контрабанди» [1, ф. 3, спр. 3385, т. 1, арк. 16].

Колегія ДПУ УСРР у день 10-ї річниці органів ВНК-ДПУ нагородила Удодова почесною бойовою зброєю – пістолетом «маузер» з надписом на золотій дощечці. Ініціював нагородження Федора Павловича сам І. Леплевський. Останній влітку 1929 р. отримав призначення до Харкова, однак перевести на роботу до столиці УСРР Удодова не зміг. Довелось Федору Павловичу у листопаді 1929 р. перебиратися на радянсько-польський кордон служити контролером на КПП-Шепетівка Славутського прикордонного загону ДПУ. У лютому - березні 1930 р. у складі військ ОДПУ Удодо-

ву-Орлову довелося брати участь у придушенні повстання селян Шепетівської округи, в ході зіткнень було вбито і поранено 49 селян, майже 2 тисячі заарештовано.

1 жовтня 1930 року Удодов-Орлова переводять на посаду уповноваженого по боротьбі з контрабандою Маріупольського міськвідділу ДПУ УСРР. Заповзятість у виконанні у 1932 році наказу заступника голови ОДПУ Г. Ягоди про «взяття на облік усіх власників валюти й коштовностей» та вилучення оперативним шляхом наявної у населення портового міста валюти стало підставою для внесення прізвища Ф. Удодова-Орлова до наказу Колегії ДПУ УСРР №155 про нагородження його срібним годинником [1, ф. 3, спр. 3385, т. 1, арк. 4].

4 грудня 1932 р., в якості Особливо Уповноваженого ОДПУ по Україні, в Україну прибув заступник голови ОДПУ СРСР В. А. Балицький «з метою швидкого поліпшення роботи органів ДПУ». В його розпорядження був відряджений начальник особливого відділу ОДПУ СРСР І. М. Леплевський. Після візиту останнього до Одеси був усунутий з посади, а згодом засуджений за ст. 56-24, 97 Карного кодексу України до 3-х років позбавлення волі, начальник місцевого обласного відділу ДПУ Ю.М. Перцов [2, спр. 9911-п, т. 1, арк. 150] за «привласнення золота і коштовностей на суму 17.000 карбованців золотом, використання свого службового стану для провезення через кордон контрабандних товарів, незаконного звільнення з-під варти валютника Грінберга та знищення слідчих справ на валютників» [1, ф. 3, спр. 3385, т. 2, арк. 149].

Після виявлення зловживань Ю.М. Перцова почалася докорінна зміна керівництва Одеського обласного відділу ДПУ: начальником облвідділу був призначений Х. Я. Леонюк (з посади другого заступника голови ДПУ УСРР); першим заступником начальника облвідділу – Я. З. Камінський (з посади заступника начальника Київського облвідділу ДПУ); другим заступником начальника облвідділу і за сумісництвом начальником особливого відділу – Г.А. Ключовант-Гришин (з посади 2-го заступника начальника Дніпропетровського облвідділу ДПУ); начальником економічного відділу – Д.В. Орлов-Подольський (з посади

начальника 2-го відділу економічного управління ДПУ УСРР); начальником секретно-політичного відділу – Г.Б. Загорський (з посади заступника начальника Чернігівського облвідділу ДПУ); начальником іноземного відділу – В.М. Пескер-Пескар'юв (з посади т.в.о. начальника іноземного відділку особливого відділу ДПУ УСРР). Відбулися суттєві зміни серед співробітників середньої та нижньої ланки. В рамках «зміцнення» Одеського облвідділу ДПУ і слід розглядати призначення 6 січня 1933 року Удодова-Орлова заступником начальника політвідділу по ОДПУ Каховської машинно-тракторної станції (МТС) Одеської області [1, ф. 3, спр. 3385, т. 1, арк. 13 зв.].

На цій посаді, судячи зі службової атестації за листопад 1934 року, Удодов-Орлов «викрив 2 куркульські контрреволюційні угруповання, а також провів ряд слідчих справ...» [1, ф. 3, спр. 67909, арк. 16].

Через рік, за погодженням ЦК КП(б)У, він опиняється в кріслі начальника політвідділу МТС у селищі Мала Виска (нині у складі Кіровоградської області). 2 лютого 1935 року Удодова-Орлова Одеським обкомом КП(б)У було затверджено директором Очаківської машинно-тракторної станції, однак очолювати державне підприємство, що забезпечувало колгоспи сільськогосподарською технікою, йому судилося недовго. Вже за 20 днів партійне керівництво Одеської області (за клопотанням начальника Одеського обласного відділу НКВС Хоми Леонюка) затвердило Удодова-Орлова начальником райвідділу НКВС Аджамського району. У березні 1936 року йому було присвоєно звання лейтенанта державної безпеки.

Упродовж 1935 р. - по лютий 1938 р. Удодов-Орлов порушив 35 кримінальних справ проти колгоспників, які в минулому були «активними білопетлюрівцями та махновцями», та розкрив «контрреволюційну групу релігійного спрямування» у селі Клинци Аджамського району на чолі зі священником Симковим. Із розростанням масових репресивних акцій в 1937-1938 роках за наказом Удодова-Орлова було заарештовано Меркурія Гребенчука, Купріяна Самикова, Леонтіна Студнікова, Макара Чумака, звинувачених у

антирадянській агітації; священника Петра Василякія; Андрія Довгаленка як учасника повстання Н. Григор'єва; Семена Назаренка «за зв'язок з німецькими каральними органами в 1918 році».

Специфіку ведення досудового слідства Федором Удодовим-Орловим описала колишній другий секретар Аджамського райкому КП(б)У Хая Бенціонівна Фішер (1903-?), яка опинилася за ґратами наприкінці серпня 1937 року за нібито шпигунську діяльність на користь Румунії: «...на першому допиті Орлов заповнив на мене анкету з усіма соціографічними даними і, не висунувши мені ніякого звинувачення, відправив мене в камеру, де я без допитів знаходилася більше двох місяців. Викликавши мене через два з лишнім місяці на другий допит, Орлов почав мене залякувати і погрожував розстріляти, вимагаючи, щоб я підписала складений ним протокол... В процесі мого допиту на столі у Орлова лежав револьвер, яким він мене під час допиту погрожував... У ході слідства Орлов до мене фізичних методів впливу не застосовував, крім погроз, залякування, а також ображаючи нецензурними словами» [1, ф. 3, спр. 3385, т. 1, арк. 294- зв. 304].

Діяльність Удодова-Орлова на початковій стадії Велико-го терору була охарактеризована начальником міжрайонної групи лейтенантом державної безпеки М.Г. Шевченком (у 1937 – 1938 рр. – начальник Кіровського міськвідділу НКВС) вкрай стримано. В атестації за період з 1 липня 1937 р. по 1 січня 1938 р. начальника Аджамського райвідділу НКВС Удодова-Орлова зокрема зазначалося: «За час операції Районним відділом заведено ряд заслужуючих на увагу справ, що викривають к-р підпілля по с-р, церковникам та сектантам. Поряд з цим заарештовано і засуджено ряд осіб по польській та румунській лініям, які зізналися в проведенні шпигунської діяльності, у зв'язках з консульствами. Особисто т. ОРЛОВИМ заведені такі справи: 1) дві групові справи на церковників в кількості 9 осіб, з яких 4 засуджені по 1-й категорії; 2) повстанська справа на 3 особи – проходили три брати УСНАКИ, засуджені по 1-й категорії; 3) групова справа на 5 осіб сектантів, які проводили активну к-р ді-

альність, засуджені по 1-й категорії; 4) чотири справи по польській та румунській лініям, представлені для розгляду в особовому порядку, згідно наказу НКВС СРСР № 00485. Всього райвідділом проведено справ на 160 осіб, з яких по 1-й категорії засуджено до 50 осіб. Тов. ОРЛОВ може працювати непогано, однак плановості в роботі немає, працює ривками, під тиском, не зовсім дисциплінований» [1, ф. 3, спр. 3385, т. 2, арк. 39].

При проведенні операції в 1937 році поряд з досягненнями в оперативно-слідчій роботі... працював під тиском» [1, ф. 3, спр. 67909, арк. 266]. Проте таке формулювання не завадило Ф. Удодову-Орлову отримати цінний подарунок – фотоапарат ФЕД, з нагоди XX річниці ВЧК-ДПУ-НКВС, від наркома внутрішніх справ УРСР комісара державної безпеки 2-го рангу І. М. Леплевського.

1 лютого 1938 року Ф. Удодова-Орлова перевели до обласного управління НКВС по Миколаївській області на посаду коменданта, де він не тільки керував розстрільною командою, але й власноручно розстрілював засуджених на смерть. Про це безпосередньо свідчив на допиті у 1939 році свідок Ф.А.Крюковський *. На питання слідчого «Хто приводив вироки у виконання?» він відповів: «В основному виконували вироки я – Крюковський, по Херсону – комендант міського відділу Павленко, по Кіровограду (у 1934 – 1939 рр. – Кірово – авт.) – комендант міського відділу Пугач, по Миколаєву виконував вироки і Орлов – колишній комендант УНКВС» [1, спр. 13025, т. 5, арк. 259]. До речі, на сленгу Удодова-Орлова, вираз «буде тобі 7,5 копійок» означав розстріл [1, спр. 67909, арк. 147].

Працюючи комендантом, Удодов-Орлов, як не дивно, намагався поліпшити побут арештованих. Після його допові-

*Крюковський Федір Адамович (1906 - ?). Народився у селі Рижки Київської губернії, українець, освіта – 7 класів. Член ВКП(б) з 1931 р. Був батраком, у 1921 – 1928 рр. член комуни, у 1928 – 1929 рр. служив у Червоній армії. З 1931 р. працював у Миколаївському міському відділі ДПУ. З осені 1937 р. – комендант УНКВС по Миколаївській області. 14 серпня 1938 р. нагороджений знаком почесного працівника ВЧК-ДПУ (ХV)

дей начальнику УНКВС по Миколаївській області Й.Б. Фішеру за допомогою талонів було покращене харчування арештованих, яке у лютому - березні через зловживання працівників кухні та вахтерів було дуже поганим, а самих в'язнів припинили поміщати в окремі тісні кабінки [1, спр. 67909, арк. 145-145 зв].

Поки комендант розбирався з недоліками в роботі УНКВС, відділ кадрів розбирався з його «дочекістським минулим». Були зроблені запити до Центрального військово-історичного архіву з приводу служби Удодова у царській армії; начальнику Макіївського міського відділу НКВС Донецької області про наявність матеріалів, що компрометують, на Федора Павловича під час його роботи на шахті у 1910 – 1914 рр.; начальнику Артемівського міського відділу НКВС про деталі перебування коменданта миколаївського НКВС в гетьманській буцегарні у 1918 році.

До того ж пильні миколаївські кадровики виявили низку розбіжностей в автобіографіях Федора Павловича про його буремну «махновську молодість» і сигналізували про це в Київ. 21 березня 1938 року з санкції наркома внутрішніх справ УРСР О. Успенського Федора Павловича було заарештовано в будівлі облуправління НКВС за те, що «в роки громадянської війни служив в банді Махна на командних посадах і є учасником махновської повстанської організації». Крім цих звинувачень Удодову-Орлову ще буде інкриміновано «систематичні пияцтва з підлеглим йому апаратом, внаслідок чого була здійснена розтрата державних коштів (3900 крб.)».

Оперуповноважений 3-го (контррозвідувального) відділу УДБ Миколаївського обласного відділу НКВС Василь Коренев усілякими способами прагнув домогтися від Федора Удодова-Орлова «щиросердних» зізнань та детального опису про власну участь у махновському русі. За свідченнями Ф. Удодова-Орлова, викладеними ним у скарзі Генеральному Прокурору СРСР 13 березня 1940 року: «Коренев з 13 квітня по 18 квітня 1938 року організував конвеєрний допит... для чого посадив мене без права рухатися, відпочивати та спати на стілець у своєму кабінеті, при наявності спе-

ціального вартового-вахтера Миколаївського обласного УНКВС гр. Квітковського з вказівкою останньому не давати мені спати та рухатися у приміщенні, у такому стані Коренев мене протримав шість діб. Позбувшись людського мислення, я був змушений підписати усі завчасно заготовлені протоколи допитів Кореневим». Тим часом Миколаївський міськком КП(б) У своїм рішенні від 13 травня 1938 року виключив опального Ф. Удодова-Орлова з лав ВКП(б) як «ворога народу, репресованого органами НКВС».

7 серпня 1938 року виїзна сесія Військового трибуналу Прикордонних та внутрішніх військ НКВС УРСР у місті Миколаєві в приміщенні УНКВС у закритому режимі розглянув справу Удодова-Орлова. Федір Павлович був визнаний винним у тому, що, бажаючи поступити на роботу до органів держбезпеки, приховав свої автобіографічні дані про перебування в «бандах» Махна. Працюючи начальником Аджамського районного відділу НКВС, систематично пиячив з підлеглими, а протягом 1937 – 1938 рр. допустив розтрату співробітниками відділу Сахновським і Ігнатом Пилявським грошей на суму 3900 карбованців, чим дискредитував себе в очах підлеглих. В той же період сфальсифікував свідчення свідків у справі громадянки Фішер. Будучи заарештованим і знаходячись в камері разом з іншими в'язнями у червні 1938 р., розповідав про роботу НКВС відомості, які не підлягали оголошенню (Удодов-Орлов роз'ясняв сусідам по камері, які судові органи можуть їх судити) [1, спр. 67909, арк. 153-157].

Військовий трибунал засудив Удодова-Орлова на підставі ст. ст. 54-10 ч. 1, 101, 180 ч. II та 206-17 п. «а» КК УРСР до 7 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборих та позбавив звання «лейтенант державної безпеки». Після прибуття у серпні 1938 року до виправно-трудового табору №4 поблизу селища Перебори (Волгобуд) Удодов-Орлов звернувся до Верховного Суду СРСР з оскарженням вироку. У січні 1939 року Військова колегія Верховного Суду СРСР у порядку касаційної скарги термін покарання для Удодова-Орлова скоротила до 4 років позбавлення волі та виключила зі статей обвинувачення ст. 54-10.

У розпал німецько-радянської війни, в серпні 1941 р. Удодов-Орлов вийшов на волю і повернувся на Донбас, де промайнуло його дитинство та юність. Влаштувався на роботу в шахту №10 «Чекіст» Петровського рудника, в якій пропрацював до моменту окупації міста Сталіно (нині - Донецьк) військами вермахту. 18 жовтня 1941 року Удодов-Орлов добровільно пішов на фронт. Незважаючи на отримане важке поранення, від якого частково втратив зір, Удодов пробує у лавах Радянської армії до 1946 року. Повернувшись до Сталіно, в часи хрущовської відлиги, став домагатися поновлення в лавах компартії України та реабілітації по кримінальній справі 1938 року. Військовий прокурор відділу Головної військової прокуратури майор юстиції Дікар'єв, розглянувши матеріали архівно-слідчої справи у березні 1959 року, скаргу Удодова-Орлова про реабілітацію залишив без задоволення*. Причетність до масових політичних репресій в часи Великого терору стала підставою для відмови і в часи горбачовської відлиги.

Помер Федір Павлович 1972 році у Слов'янську Донецької області у будинку для престарілих.

Література:

1. Архів Управління Служби безпеки України у Миколаївській області.
2. Архів Управління Служби безпеки України в Одеській області.
3. Отчет Екатеринославской губернской чрезвычайной комиссии с 1 января 1920 г. по 1 ноября 1921 г. / Сост. В.В. Ченцов. Днепрпетровск. 1994. 233 с.

* *ср.* 67909, *арк.* 306.